

el-BESÂİR ve'z-ZEHÂİR

(البصائر والذخائر)

Ebû Hayyân et-Tevhîdî'nin
(ö. 414/1023)
din, dil ve edebiyata dair
bazı konularla hâtıralarını
ihtiva eden eseri.

Müellifin bu esere ne ad verdiği kesin olarak bilinmemektedir. Kitap muhtelif kaynaklarda ve bazı yeni neşirlerinde *el-Beşâ'ir*, *Beşâ'irü'l-ḥukemâ'* ve *zeḥâ'irü'l-ḳudemâ'*, *el-Beşâ'ir ve'n-nevâdir*, *en-Nevâdir ve'l-beşâ'ir*, *Beşâ'irü'l-ḳudemâ'* ve *serâ'irü'l-ḥukemâ'* adlarıyla da anılmaktadır.

Ebû Hayyân et-Tevhîdî faydalandığı kaynaklar arasında, Câhiz'in kitapları başta olmak üzere İbnü'l-A'râbi Muhammed b. Ziyâd'in *en-Nevâdir*, Müberred'in *el-Kâmil*, İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-aḥbâr*, Sa'leb'in *el-Mecâlis*, İbn Ebû Tâhîr'in *el-Manzûm ve'l-menşûr*, Ebû Bekir es-Süli'nin *Kitâbü'l-Evrâḳ*, İbn Abdûs el-Ceşiyârî'nin *Kitâbü'l-Vüzerâ'* ve Kudâme b. Ca'fer'in *el-Hayvânât* adlı eserlerini zikretmektedir (I, 3-5). İstifade ettiği diğer kitaplara da yer geldikçe işaret etmektedir. *el-Beşâ'ir*'in kaynaklarını, adı geçen kitaplardan başka, müellifin kendileriyle görüştüğü âlimlerden edindiği şifâhî bilgiler ve başından geçen olaylar olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür. Ne var ki Ebû Hayyân önceleri yazdığı *el-Hevâmil ve's-şevâmil* ile *el-İmtâ'* ve'l-mu'ânese adlı eserlerinde bir müellif hüviyetiyle karşımıza çıktığı halde *el-Beşâ'ir*'de daha çok bir "derlemeci nâkil" olarak görülmektedir. Ancak o yaptığı nakillere kendi eleştirisini katarak yer verir; râvi ve rivayetler konusunda son derece titiz davranır (II, 17-19, 59-60). Karşılaştığı şahsiyetler hakkında başka yerde bulunmayan bilgiler verir. Ayrıca isimleri pek duyulmamış müellif ve kitaplardan da nakiller yaparak bunların tanınmasını sağlar (IX, 294-296). Yaşadığı devrin siyasî, sosyal ve kültürel olaylarını zikreder. Fakihler, kelâmcılar, felsefeciler ve halk kesiminden çeşitli sosyal grupların genel tutum ve davranışları hakkında bilgiler verir, değerlendirmeler yapar. Bütün bu yönleriyle *el-Beşâ'ir* hicrî IV. asırdaki birçok olaya ışık tutmakta ve medeniyet tarihçileri için vazgeçilmez bir kaynak hüviyetini kazanmaktadır. Ancak eser belli bir tertibe göre düzenlenmemiştir. Belli konulardaki fikir, nakil ve şahsî müşahedeler muayyen bab veya fasıllar altın-

da toplanmayıp rastgele serpiştirilmiş-tir. Dolayısıyla gerek Ebû Hayyân'ın, gerekse kendilerinden nakillerde bulunan kişilerin herhangi bir konudaki görüşlerini öğrenebilmek için kitabın baştan sona okunması gerekmektedir. Vedâd el-Kâdî neşrinde esere bir cilt halinde çeşitli fihristler eklenmekle beraber bunlar arasında konu fihristi bulunmadığı için kitaptan gerektiği şekilde faydalanmak yine de mümkün olmamaktadır.

Daha sonra yazılan birçok kitaba kaynak olan *el-Beşâ'ir* muhtelif araştırmacılar tarafından tahkik edilerek neşre hazırlanmıştır. Eserin I. cildi ilk defa Ahmed Emîn ve Seyyid Ahmed Sakr tarafından Kahire'de (1953), Abdurrezzak Muhyiddin tarafından da Bağdat'ta yayımlanmıştır (1954). İlk dört cildini İbrâhim el-Keylanî *Beşâ'irü'l-ḳudemâ'* ve *serâ'irü'l-ḥukemâ'* adıyla Dimaşk'ta neşretmiştir (1964-1968). Önceleri eserin VII. cildini müstakil olarak yayımlayan Vedâd el-Kâdî (Trablus 1978) daha sonra tamamını fihristiyle beraber on cilt halinde neşretmiştir (Beyrut 1408/1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Hayyân et-Tevhîdî, *el-Beşâ'ir ve'z-zeḥâ'ir* (nşr. Ahmed Emîn — Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1373/1953, "nâşirlerin girişi"; a.e. (nşr. Vedâd el-Kâdî), Beyrut 1408/1988, IX, 227-317; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XV, 8; İbrâhim el-Keylanî, *Ebû Hayyân et-Tevhîdî*, Kahire 1980; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 243-244; Yûnus Ahmed es-Sâmerrâi, "el-Beşâ'ir ve'z-zeḥâ'ir li't-Tevhîdî", *MMMA* (Küveyt), XXXI/1 (1407/1987), s. 281-308.

HULÛSİ KILIÇ

BESÂSİRİ

(البساسيري)

Ebû'l-Hâris Arslan b. Abdillâh el-Muzaffer
(ö. 451/1060)**Büveyhîler'in son devrinde yaşayan**
bir Türk kumandanı.

İlk efendisinin Fars bölgesindeki Besâ (Fesâ) şehrinde olması sebebiyle Besâsîrî nisbesini aldı. Büveyhî emirlerinden Bahâüddeve'nin âzatlısı olmakla birlikte esas şöhretini Celâlüddeve devrinde kazanmıştır. Büveyhî Emîri el-Melikü'r-Rahîm Hüsrev Fîruz zamanındaki (1048-1055) karışıklıklar sırasında huzur ve sükûnun sağlanmasında önemli rol oynadı ve Bağdat askerî valiliğine tayin edildi. Besâsîrî'nin kuvvetli bir muhalifi olan Abbâsî Veziri Reîsürrüesâ İbnü'l-Müslime, Tuğrul Bey ile irtibat halindeydi. Be-

sâsîrî onu Tuğrul Bey'e bağlı Oğuzlar'la iş birliği yapmakla suçluyordu. Vezir ise Besâsîrî'yi Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh adına faaliyette bulunmakla itham ederek onu ordudaki Türkler'in ve Halife el-Kâim Biemrillâh'ın gözünden düşürmeye muvaffak oldu. Bu sırada Halife Kâim-Biemrillâh'ın davetini kabul eden Tuğrul Bey, görünürde hac farızasını yerine getirmek, aslında ise Suriye ve Mısır'a hâkim olan Fâtımî Devleti'ni ortadan kaldırmak gayesiyle Bağdat'a geldi (18 Aralık 1055). Besâsîrî şehirden uzaklaşıp Hille Emîri Dübey's'in yanına sığınmak zorunda kaldı; çok geçmeden de oradan ayrılarak Rahbe'ye gitti ve Fâtımîler'den yardım istedi. Fâtımî halifesi onun bu isteğini kabul etti. Besâsîrî bu yardıma karşılık Fâtımîler adına Bağdat'ı zaptedecek ve Selçuklular'ın Suriye ve Mısır'a ilerleyişini durduracaktı. Fâtımî halifesi ona Rahbe valiliğini vererek askerî yardım gönderdi. Besâsîrî bundan sonra Selçuklular'la mücadeleye girişti ve Mezvediler'den Dübey's b. Ali ile birlikte harekete geçerek Kutalmış ve Musul hâkimi Kureyş kumandasındaki bir orduyu Sincar'da mağlûp etti (9 Ocak 1057). Daha sonra Musul'u da ele geçirecek hutbeyi Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh adına okuttu. Tuğrul Bey buna karşılık vermekte gecikmedi; 19 Ocak 1057'de Bağdat'tan ayrılarak Musul üzerine yürüdü ve şehri zaptetti (Mayıs 1057). Besâsîrî ise Rahbe'ye çekildi. Öte yandan Selçuklu tahtını ele geçirmek isteyen İbrâhim Yınal da Besâsîrî ile iş birliği yaparak Fâtımîler'in desteğini sağladı. Tuğrul Bey'in Bağdat'tan ayrılması üzerine Besâsîrî Bağdat'a girerek hutbeyi Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh adına okuttu (Ocak 1059). Abbâsî Halifesi Kâim-Biemrillâh ve veziri İbnü'l-Müslime, o sırada Besâsîrî'nin müttefiki olan Ukaylî Emîri Kureyş'in himayesine girdiler. Kureyş halifeyi, Fırat üzerindeki Hadîsetü Âne Kalesi hâkimi olan yeğeni Muhâriş'in yanında bırakmayı uygun buldu. Besâsîrî İbnü'l-Müslime'nin kendisine teslim edilmesinde ısrar etti ve onu korkunç işkencelerle öldürttü (29 Zilhicce 450/16 Şubat 1059). Daha sonra Vâsîr ve Basra'yı da ele geçirdi.

Besâsîrî'nin çok geçmeden Fâtımîler'le arası açıldı. Bu arada Tuğrul Bey de İbrâhim Yınal'a karşı büyük bir zafer kazandı (Temmuz 1059). Selçuklular'ın isteği üzerine Halife Kâim-Biemrillâh, Muhâriş tarafından Bağdat'a gönderildi. Daha önce, adına hutbe okutup para bastırması ve Kâim-Biemrillâh'ı tekrar